ISABEL ROTS

“We moeten veel meer aandacht voor diegenen die instaan voor de

“Alleen luisteren naar de echo’s van je eigen gelijk, dat is dodelijk voor ons onderwijs. Het is zo essentieel om die nuance, die complexiteit telkens weer te blijven zien.” Aan het woord is Bruno Vanobbergen. Pedagoog. Gewezen kinderrechtencommissaris. Algemeen directeur bij het recent opgerichte Vlaams agentschap Opgroeien. En bovenal iemand die kiest voor dialoog. Een verademing in tijden van fel gepolariseerde discussies over onderwijs.

Dat hij de eerste is om onderwijs te verdedigen, zo begint hij ons gesprek. En dat hij een belangrijke kanttekening vooraf wil maken: “Je hoort vaak spreken over hét onderwijs, de kwaliteit van hét onderwijs. Ik vind dat niet ernstig. Ik hoed me om te spreken over hét onderwijs omdat het gevaar bestaat dat je mensen oneer aandoet in hun werk. De verschillen tussen scholen zijn zo groot.”

Bedoel je dat het voor ouders belangrijk is om de ‘goede’ school te kiezen?

Dat is een beetje scherp. Uiteindelijk stromen de meeste leerlingen vlot door de basisschool. In 2017 deed de Universiteit Antwerpen een bevraging bij bijna 14.000 kinderen tussen 9 en 12 jaar. Hoe voelen ze zich? De grote meerderheid geeft zichzelf een 8 of meer. Dat is een geluk. Dat betekent dat de meeste kinderen een plek hebben die hen opvangt als er toch iets fout loopt. Maar voor kin-

© Joren De Weerdt

Bruno Vanobbergen: "Als je een sterke school wil, is het belangrijk dat je tijd neemt om samen goed na te denken: Wat voor school willen wij zijn? En voelt iedereen zich sterk genoeg om dit project mee vorm te geven?"

hebben voor de zorg zorg voor kinderen"

© Titus Simoens

deren met een zekere kwetsbaarheid, kinderen met een migratieachtergrond, vluchtelingenkinderen, kinderen met een handicap of kinderen in armoede maakt het wel een groot verschil uit. Als je bijvoorbeeld kijkt naar de verschillen tussen scholen rond inclusief denken en werken, ik vind dat immens. We botsen ook op verschillen in de school. De ene leerkracht is sterker mee in het verhaal dan de andere. Daar moet je zeer omzichtig mee omspringen. Ik zie dat veel leerkrachten zich aan hun lot overgelaten voelen. Dat is zorgwekkend. Je mag leerkrachten niet aan hun lot overlaten. Als je een sterke school wil, is het belangrijk dat je tijd neemt om samen goed na te denken: Wat voor school willen wij zijn? En voelt iedereen zich sterk genoeg om dit project mee vorm te geven?

Hoe kunnen we diversiteit beter als kracht inzetten?
Een belangrijk concept is 'integriteit'. Voor mij gaat dat over kinderen in hun waarde laten. Laat ons ervoor zorgen dat je kinderen die veiligheid biedt en dat je ook ouders in hun waarde laat. Kinderen, zeker kwetsbare kinderen, hebben een grote loyaliteit ten aanzien van hun ouders. Natuurlijk is het even belangrijk dat je ook leerkrachten in hun waarde laat. Een leerkracht die gekwetst is in zijn of haar integriteit kan niet meer goed functioneren. Integriteit moet een kernconcept zijn om te spreken over onderwijs, ook in onze manier om diversiteit alle kansen te geven. Er zijn veel verschillen tussen kinderen, tussen ouders, tussen leerkrachten. Laat ons iedere keer opnieuw dat verschil niet als een tekort zien maar kijken wat dit voor onze klas of school kan betekenen.

Het is precies die ademruimte die leerkrachten missen.
Ik snap dat. Het is misschien een beetje een rare vergelijking maar dat is te vergelijken met mensen in armoede die zo goed mogelijk hun kinderen willen opvoeden. Onderzoek leert dat de kijk op opvoeding niet zo sterk verschilt tussen mensen die in armoede leven en mensen die niet in armoede leven. Maar als je het gedrag vergelijkt, zie je wel veel meer verschillen. Waarom? Mensen in armoede ervaren zoveel dagelijkse stress dat het hen verhindert om te doen wat ze graag willen doen. Huiswerkbegeleiding, voorlezen ... Mensen in armoede weten ook wel dat dat belangrijk en leuk is maar als je in een overlevingsmodus zit, zijn dit de eerste dingen die je laat vallen. Ik zie een parallel met leerkrachten in het basisonderwijs die allerlei dingen zouden willen doen maar door de dagelijkse stress afhaken en zeggen: 'Laat ons in eerste instantie overleven'. We moeten veel meer aandacht hebben voor de zorg voor diegenen die instaan voor de zorg voor kinderen. Dat is een belangrijke bekommernis.

Hoe kunnen we dat doen?
Een mooi voorbeeld zien we in het ABC-huis in Schaarbeek dat aan kunsteducatie voor kinderen doet. Medewerkers geven er drie dagen in de week rondleidingen en workshops. De overige twee dagen hebben ze tijd om een studiedag te volgen, te overleggen of op studiebezoek te gaan. Onze leerkrachten hebben hier nauwelijks tijd voor. Als het over onderwijs gaat, zeker over basisonderwijs, lijkt het alsof dat niet belangrijk is. Terwijl als we echt ten volle rond diversiteit willen werken, er echt willen naar streven dat alle kinderen een plek aan boord blijven krijgen, dan moeten we dat doen. Leerkrachten tijd en ruimte geven om te herbronnen en te leren van elkaar en van andere scholen. Ik maak me zorgen als ik in het basisonderwijs definitieve uitsluitingen zie opduiken. Nog marginaal gelukkig, maar wel iets om in de gaten te houden. Als kinderrechtencommissaris zag ik kinderen van zeven, acht jaar die wekenlang in het bureau van de directeur zitten. Kinderen die niet meer in de klas mogen komen, niet op de speelplaats, niet in de eetzaal. Dat kan toch echt niet de bedoeling zijn. Het ergste wat we op zo'n moment kunnen doen, is scholen culpabiliseren. Dat zal ik nooit doen. Maar ik vind wel dat we als samenleving duidelijk moeten zeggen: dit mogen we niet aanvaarden. Dus moeten we samen met scholen zoeken: Wat is er nodig om het zorgbeleid optimaal vorm te geven? Wat kunnen we leren van elkaar? Er is nog veel competitie tussen scholen. Kunnen we niet streven naar een grotere solidariteit in plaats van allemaal eilanden te blijven? Veel scholen hebben het niet gemakkelijk. Het is belangrijk dat

Er zijn veel verschillen tussen kinderen, tussen ouders, tussen leerkrachten. Laat ons iedere keer opnieuw dat verschil niet als een tekort zien maar kijken wat dit voor onze klas of school kan betekenen.

scholen samen kunnen zoeken: op het moment dat het niet meer lukt met een bepaalde leerling in school A, kunnen school B of school C hier dan iets betekenen? Ik hoop dat de bestuurlijke optimalisatie toelaat om hier met elkaar over te spreken.

Leerkrachten zitten gewrongen tussen twee tegenstrijdige onderwijsvisies. Ze moeten met alle leerlingen gemeenschappelijke (meetbare) doelen halen. Tegelijkertijd is er de roep naar onderwijs op maat. Hoe kijk jij hiernaar?
We moeten oppassen dat inclusief onderwijs geen synoniem wordt van geïndividualiseerd onderwijs waarbij je op de duur in een basisschool 400 individuele trajecten hebt en dat collectief geen kansen meer krijgt. Dat is karikaturaal uitgedrukt maar dat is een reëel gevaar. Ik zie wel dat de meeste scholen vasthouden aan het klassieke jaarklassensysteem terwijl het decreet basisonderwijs van 1997 al toelaat om je groepen anders te organiseren. Sommige scholen doen dat. Stel, in het eerste en tweede leerjaar zijn er telkens twee klasgroepen, vier leerkrachten. Drie keer per jaar neem je een test af om het niveau van taal en rekenen te bepalen. Je maakt vier min of meer homogene groepen en elke leerkracht gaat met een groep aan de slag voor taal en rekenen. Voor alle andere leerinhouden zitten de kinderen in hun eigen klasgroep. Zeer simpel. Werken met niveaugroepen, dat is basisdidactiek. Veel scholen passen dat nog niet toe. Dat is wel jammer want daar liggen wegen om ervoor te zorgen dat je voor een stuk de verschillen tussen leerlingen kan opvangen met vier leerkrachten. Je neemt ook wat druk weg bij de individuele leerkracht die anders dag in dag uit met dezelfde leerlingen aan de slag moet en soms met een bepaalde leerling gewoon niet meer overweg kan. Het zou mooi zijn als onze basisscholen verder werk maken van een gedeelde verantwoordelijkheid. Dit vraagt een ander soort tijd van leerkrachten dan we nu soms gewoon zijn. Maar zo kunnen we op andere momenten ook tijd kopen.

Hoe zie je de samenwerking tussen basisonderwijs en andere beleidsdomeinen?
Het is mijn grote droom om onderwijs en welzijn sterker op elkaar af te stemmen, bijvoorbeeld via welzijnsinitiatieven als zorgboerderijen. Sommige leerlingen zijn gebaat om af en toe naar een zorgboerderij te gaan om zich eens uit te leven, weg van de muren. Je moet dat natuurlijk zo kunnen organiseren dat die leerlingen niet alle leerstof missen. Of het idee van gevoelsplekken op school. Ik geloof daarin. We creëren plekken op school waar leerlingen als het nodig is een half uur naar toe kunnen om andere dingen te doen. Daarna komen ze terug naar de klas. Al dat soort ideeën vanuit de welzijnshoek, zowel op het vlak van welbevinden als concrete hulpverlening, zien we al in het secundair onderwijs. We moeten dat ook in het basisonderwijs durven doen. Ook time-out is op zich geen slecht systeem zolang het niet betekent dat je leerlingen aan het opgeven bent. Dan gaat het opnieuw over gedeelde verantwoordelijkheid, ook tussen de leerkracht, de zorgcoördinator en de time-out verantwoordelijke. Je kunt het niet maken om te zeggen: we sturen hem of haar – meestal hem hé - twee weken weg en dan zien we wel. Nee, het moet doordacht zijn. Het moet mogelijk zijn om naar dat soort systemen te gaan. Het CLB speelt een belangrijke rol. Het is jammer dat dit luik in het nieuwe decreet leerlingenbegeleiding onderbelicht is. Er zijn vandaag schitterende voorbeelden. Net zoals je schitterende voorbeelden hebt van samenwerking tussen gewoon en buitengewoon onderwijs. We moeten meer inzetten op die expertisedeling, zeker in het belang van kinderen die het lastig hebben, die kwetsbaar zijn.

Om de sociale ongelijkheid weg te werken, verlaagt de leerplicht van zes naar vijf jaar. Goed plan?
Sommigen geloven hier sterk in. Maar vandaag is 97% van de vijfjarigen voldoende aanwezig op school. Voor mij is de vraag: hoe komt het dat mensen hun kind niet naar school sturen? We hebben daar zicht op. Er is schitterend onderzoek naar kleuterparticipatie. Leerplichtverlaging is een vrij arm antwoord op alles wat we weten. Het is een algemene maatregel voor een probleem dat zich concentreert op specifieke plekken. We hebben alle data om zeer goed te weten: Waar ligt de kleuterparticipatie te laag? Bij welke groepen? We weten zeer veel. We weten de redenen, we kennen de plekken en we weten hoe we aan de slag kunnen. Kijk naar het succes van de brugfiguren. Dan denk ik: dat zouden we moeten doen! In kaart brengen waar het zinvol is om brugfiguren in te zetten. Ik ben ervan overtuigd dat je veel meer zal bereiken dan met dat grote geloof in de verlaging van de leerplicht van zes naar vijf jaar.

Wat heeft het kleuteronderwijs nodig om echt te kunnen werken aan gelijke kansen?
Dat hangt zeker samen met de groepsgrootte. Allerlei onderwijsmensen wijzen op het belang van taalverwerving. Ja. Maar dan moet je er wel voor zorgen dat die talige interactie kansen krijgt. Het Kinderrechtencommissariaat pleit voor kleinere kleuterklassen, samen met een gewijzigde ratio in de kinderopvang. Die is 1 op 8. In andere landen is die soms 1 op 6 of 1 op 4. De overheid voorziet nu middelen zodat er niet meer dan 19 kleuters in een klas zitten. Dus als tweejarige en vijf maanden zit je in een groep waar je 1 op 8 begeleiding hebt. Ga je een maand verder, dan kom je in een groep waar je 1 op 19 hebt. Dat is bijzonder vreemd. Kinderen van drie jaar vragen veel zorg. We moeten naar kleinere groepen. En we moeten werken aan beeldvorming, zoals met het project "kleine kinderen, grote kansen" dat toekomstige kleuteronderwijzers ondersteunt in het omgaan met kinderarmoede. Dat is een positieve dynamiek.

Je bent 10 jaar kinderrechtencommissaris geweest. Het kinderrechtenverdrag bestaat dit jaar 30 jaar. Dit verdrag geldt voor alle kinderen, ongeacht hun statuut en situatie. We zien dat dit vandaag in vraag wordt gesteld.
Dan gaat het over vluchtelingenkinderen. Het is ongelooflijk wat scholen vandaag voor vluchtelingenkinderen doen. Tegelijkertijd bots je structureel op grote moeilijkheden. Dat is een enorm spanningsveld. Je hebt de stem van de school en vaak ook de buurt die duidelijk opkomen voor het belang van het kind. Anderzijds heb je een beleid dat er onvoldoende in slaagt om dat belang van het kind goed in te schatten. Kinderen zijn nog steeds onvoldoende zichtbaar in het asiel- en migratiebeleid. Dat is de kracht van vele acties van scholen. Zij maken kinderen zeer zichtbaar. Zij tonen duidelijk dat dit hen raakt, dat ze het niet aanvaarden dat er op zo'n manier met hún leerlingen wordt omgegaan. Ik vind het heel lastig dat men die kinderen - en zeker ook hun ouders - voorstelt als 'gevaarlijke kinderen'. Als je ziet wat voor beelden er opgehangen worden van vluchtelingenkinderen. We zien als samenleving onvoldoende dat dat 'kinderen in gevaar' zijn, dat ook hun toekomst gevaar loopt. En de scholen zien dat wél. Vandaar hun hevige reactie. De scholen weten waar die kinderen doorgegaan zijn. De scholen weten hoe die gezinnen moeten overleven, hebben zicht op de stress en de onzekerheid waarmee die kinderen geconfronteerd worden.
Maar mijn oproep 'kinderen in gevaar' is breder en gaat bijvoorbeeld ook over kinderen met ernstige gedrags- of emotionele moeilijkheden. Kinderen die soms met fel geweld zijn geconfronteerd. Twee jaar geleden heb ik overnacht in een voorziening voor kinder- en jeugdpsychiatrie. Ik ben vooral met de jongste leefgroep bezig geweest. Dat zijn kinderen met veel blutsen en builen. Ik vergelijk ze met een springbal. Ze lanceren zichzelf en ze stuiteren overal in het rond. Ik zie de moeilijkheid om daar mee om te gaan. Net omdat leerkrachten sterk het gevoel hebben: ik sta er alleen voor. Omdat we dat principe van gedeelde verantwoordelijkheid nog onvoldoende kunnen realiseren. Dat allemaal zorgt ervoor dat die kinderen op een bepaald moment gezien worden als gevaarlijke kinderen. Terwijl we moeten waken over hun recht op onderwijs en schoolloopbaan. Dat zijn duidelijk kinderen die gevaar lopen. Als ik op een pedagogische studiedag dat soort oefeningen maak, merk je dat scholen dat zíen. Het is belangrijk om regelmatig die discussie te voeren. Als je dat niet doet, dan komt een school in een overlevingsmodus. Dan is het gevaar reëel dat men terug vooral gevaarlijke kinderen ziet en geen kinderen in gevaar. Dus we moeten vermijden dat scholen in die overlevingsmodus terecht komen.

Of in een verdedigingsmodus?
Je moet erg oppassen voor het aan de schandpaal nagelen van scholen, in het kader van inclusief onderwijs bijvoorbeeld. Zeker als scholen tonen dat ze echt inspanningen doen. Daar zie je het gevaar om op basis van een aantal casussen veralgemeningen te formuleren over hét onderwijs. Dat zorgt voor heel defensieve reacties. Terwijl we die defensieve reacties absoluut moeten vermijden omdat we net willen dat een school een openheid vertoont naar wat er in de bredere samenleving gebeurt, een openheid naar haar leerlingen, naar ouders en naar andere actoren die voor de school iets kunnen betekenen. Op dit ogenblik zien we een sterke polarisatie. Dat is echt niet goed en je moet scholen daar ook tegen beschermen. Een school is een van de pedagogische plekken bij uitstek. Eigen aan de pedagogiek is dat je moet kunnen vallen en opstaan. Dat je op een veilige manier moet kunnen vallen, als leerkracht, als leerling, als ouder, als directeur ... Een school die mag vallen en weer opstaan, hebben we dat? Nee hé. Dat is echt iets waar we ons zorgen over moeten maken. Ik denk dat een school haar kwetsbaarheid moet durven tonen. Ik zou het waarderen als een school toont: 'Kijk, ook wij weten niet alles. Ook wij zijn maar mensen. Maar we zijn wel altijd bereid om met elkaar in gesprek te gaan.' Dat zou zo een sprong vooruit zijn als we daarnaartoe kunnen gaan. ■